

שיעור יד: האב 'קרן' - הבעיות בהגדרתו

דף ב ע"ב

תוכן:

- א. הגדרת קרן - כוונה להזיק
מסוגייתנו נראה שהגדרת 'קרן' היא כוונתה להזיק
גם מרש"י כאן כך נראה
- ב. הגדרת קרן איננה כוונה להזיק
מקורות מהם עולה שהגדרת קרן איננה כוונה להזיק
- ג. הגדרת קרן - נזק משונה
סוגיות מהם עולה שהגדרת קרן היא נזק משונה
- ד. סתירות ברש"י בשאלת מגדיר 'קרן'
מקומות ברש"י שלמד שהמגדיר הוא כוונתו להזיק
מקומות ברש"י שהמגדיר הוא מה שמשונה
- ה. עוד קשיים בפירוש רש"י בסוגייתנו
- ו. האם חלוקים האמוראים בהגדרת קרן
פתרון הרש"ש - מחלוקת הסוגיות בהגדרת קרן
ביאור רש"י עפ"ז
סיוע לדברי הרש"ש שסוגיין רק כמ"ד ממונא
- ז. קשיים בדרך הרש"ש
- ח. 'מהפך' בסוגיות בדף ה ע"ב בשאלת הגדרת קרן
דרך ליישב הסתירות עפ"י מהלך הגרי"ז
דיוק ברש"י כמהלך זה
קושי על מהלך זה

ט. הגדרת האב בקרן תמה שונה מהגדרת קרן מועדת

מהלך עפ"י הראב"ד

מרש"י לא נראה כך

מקורות

רש"י בד"ה "נגיפה" ובד"ה "רביצה" ובד"ה "בעיטה" ובד"ה "הני אין הזיקן מצוי":
רש"י בדף ג ע"א ד"ה "ומאי שנא שן"
דף יט ע"ב שאלת הגמרא "כשכשה באמתה מהו"
תוספות בדף טז ע"א ד"ה "והנחש"
תוספות בד"ה "משוררו" בדף ג ע"ב
רש"י בדף טו ע"ב בד"ה "משונה הוא"
רש"י לדף י ע"א בד"ה "דש בנירו"
דף יז ע"א רש"י בד"ה "היתה מבעטת"
דף יט ע"ב רש"י בד"ה "משלמת ח"נ" ובד"ה "אסלא חצי נזק" ובד"ה "שונרא דאכל
תמרי"
תוספות בדף טו ע"ב בד"ה "והשתא"
רש"י כאן והמהרש"א במהדו"ב לדף טו ע"ב גבי כלבא דאכל אימרי
רש"י בכתובות דף מא ע"א בד"ה "לאו בחזקת שימור"
הרשב"א לדף כח ע"ב בד"ה "אדם חייב" בשם הראב"ד

א. הגדרת קרן - כוונה להזיק

מסוגייתנו נראה שהגדרת 'קרן' היא כוונתה להזיק

הגמרא אומרת: "אלא תולדותיהן לאו כיוצא בהן דאמר רב פפא אהייא, אילימא אהני מאי שנא קרן דכוונתו להזיק וממונך ושמירתו עליך, הני נמי כוונתן להזיק וממונך ושמירתן עליך".

בפשטות, הגמרא נותנת כאן את הגדרת האב 'קרן' ואומרת שהגדרתו היא מה ש"כוונתו להזיק". כך אף ניתן ללמוד בדברי הגמרא בדף ד ע"א שאומרת "לא ראי הקרן שכוונתו להזיק כראי השן שאין כוונתו להזיק", שהכוונה להזיק היא מה שמייחד את קרן ולא רק כפירכא.

אולם הבעיה הגדולה היא שכאשר אנו ממשיכים, במהלך המסכת, ללמוד את סוגיות קרן אנו נתקלים בחוסר בהירות ובמבוכה בשאלה זו, כפי שנראה בע"ה בהמשך.

גם מרש"י כאן כך נראה

רש"י בד"ה "נגיפה" כתב "שדחפה בגופה והזיקה בכוונה" ציין רק את עניין הכוונה להזיק, כמו"כ רש"י לאחריו, בד"ה "רביצה", פירש: "שראתה כלים בדרך והלכה ורבעה עליהן כדי לטברן", מדויק ברש"י שלא די בכך שהרביצה הינה פעולה משונה (כמבואר בדף טז) כדי לעשותה לתולדה דקרן, אלא צריך שתהיה ג"כ כוונה להזיק.

ועולה על כולם רש"י בד"ה "בעיטה" שכתב: "שבעטה ברגליה ושברה את הכלים ואהכי הוּו תולדה דקרן דכוונתן להזיק כי קרן...". - כאן מבאר רש"י באופן מפורש שבגלל הכוונה להזיק היא תולדה דקרן.

אמנם ברש"י זה יש מעט לעיין שהרי רש"י מזכיר בהמשך אותו דיבור הגדרה נוספת דכתב: "ואין הנאה להזיקה כי קרן ואין הזיקו מצוי תדיר", אולם באמת רש"י לכאורה לא נתן כאן הגדרה חיובית למה היא קרן אלא כתב מדוע איננה שן או רגל ועיין בזה מה שנעיר לקמן ביתר ביאור.

אולם, כאמור, ממקומות שונים במסכת עולה תמונה אחרת מזו העולה בסוגייתנו,

ונתחיל על דרך השלילה להציג מקורות מהם נראה שהמגדיר של 'קרן' איננו מה שכוונתה להזיק.

ב. הגדרת קרן איננה כוונה להזיק

מקורות מהם עולה שהגדרת קרן איננה כוונה להזיק

1. בדף יט ע"ב שואלת הגמרא "כשכשה באמתה מהו", וצדדי הספק בגמרא הם: "מי אמרינן מידי דהוה אקרן, קרן לאו יצרא קתקיף ליה הכא נמי לא שנא, או דלמא קרן כוונתו להזיק הא אין כוונתה להזיק" ונשאת הגמרא בתיקו.

והנה הצד השני בגמרא הינו שאינו דומה לקרן, שהרי "קרן כוונתו להזיק" וא"כ ע"כ הצד הראשון לומד שזה כן בכלל קרן למרות שאין כוונתו להזיק ונמצא מבואר בגמרא שהנידון שלנו האם המגדיר של האב 'קרן' הוא 'כוונתו להזיק' או לא, הוא למעשה ספק הגמרא, שכאמור - לא נפשט.

2. תוספות בדף טז ע"א ד"ה "והנחש" כתבו שנחש אף שכוונתו להזיק הרי הוא שייך לאב 'רגל' כי אורחיה בהכי, מבואר בהם שמה שכוונתו להזיק איננו הגדרת קרן, דא"כ כיצד נחש הוא 'רגל' ולא 'קרן', וזה לא כמו שעולה מסוגיין לכאורה.

3. בדף ג ע"ב נחלקו רב ושמואל בדין אבנו סכינו ומשאו שהניחון בר"ה והזיקו, ואומרת הגמרא שלדעת רב כאשר לא הפקירם חייב עליהם מדין 'שור' וכתבו שם תוספות בד"ה "משורו" שהכוונה היא לקרן שהרי שן ורגל פטורים בר"ה והקשו: "וא"ת היכי גמר משור מה לשור שכן בע"ח וכוונתו להזיק?", מבואר בדבריהם שזה שאסור"מ אין כוונתם להזיק אינו אלא פירכא ללימוד מקרן, והנה אם אכן הגדרת קרן היא 'כוונתו להזיק' הרי שאי"ז רק בגדר פירכא, אלא אסור"מ לא נכנסים כלל בהגדרת קרן וכיצד רב אומר שהם תולדת קרן?

וודאי אין לומר שרב רק למד אותם מקרן אך באמת אינם תולדה שלה, כמו שאולי היה ניתן לבאר את מילותיו "כולם משורו למדנו", שהרי הגמרא שם מביאה אותם כדוגמא ל"תולדותיהן כיו"ב", היינו שהבינה הגמרא שהם ממש תולדה של קרן לדעת רב.

אע"כ רואים מתוספות ש'כוונתו להזיק' הינו רק מעלה בקרן וניתן לעשות ממנה רק פירכא, אך איננה מגדירה את עצם האב 'קרן' ולכאורה זה סותר לסוגיין.

והנה תוספות מתרצים את שאלתם ואומרים "דאתי מבור ושור ממה הצד" ומתקשים מדוע לא פטר בהם את הכלים כבור ובשיטמ"ק תירץ שעיקרם 'שור' ולכן אין פטור על הכלים ושוב נקשה ונשאל כיצד ניתן לומר שעיקרם 'שור', היינו 'קרן', הרי אין כוונתם להזיק?

מהמקורות הנ"ל ראינו שההגדרה ל'קרן' שעולה מהסוגיה אצלנו שהיא מה שכוונתו להזיק, איננה עומדת במבחן כל אותם המקומות, ומה תהיה באמת ההגדרה? זה לכאורה ניתן לראות במקומות אחרים שנציג כעת.

ג. הגדרת קרן - נזק משונה

סוגיות מהם עולה שהגדרת קרן היא נזק משונה

1. הגמרא בדף טו ע"ב אומרת: "והשתא דאמרת פלגא נזקא קנסא, האי כלבא דאכל אימרי ושונרא דאכלה תרנגולא משונה הוא". פירש רש"י שם בד"ה "משונה הוא": "דאין דרכן בכך והוי תולדה דקרן לשלם חצי נזק".

מבואר בגמרא וברש"י שהעובדה שהנזק משונה עושה אותו לתולדה דקרן, ושוב קשה, שהרי שם אין כוונתו להזיק אלא אכל להנאתו (וכ"כ ברא"ש שם שיש הנאה להזיקו) וא"כ עולה משם שישנה הגדרה אחרת לאב 'קרן' והיא: נזק משונה. יל"ע כיצד זה מתיישב עם סוגיין בה מבואר שההגדרה לקרן היא 'כוונתו להזיק'.

והנה ב'פלפולא חריפתא' לדף ו אות ש כתב שבאמת לא יכול להיות רק קרן כיוון שאין כוונתו להזיק אלא נלמד בבמה הצד מקרן וחד מהנך, אולם דבריו חידוש גדול ואינם כפשטות דברי הראשונים שם.

2. בנוסף לסוגיה הנ"ל ציין הרש"ש כאן את הגמרא בדף טז שדנה אם רביצה על פכים קטנים זה אורחיה או על גדולים, כדי לקבוע אם חייבת על הרביצה מדין קרן, ולכאורה

מדוע חשוב לגמרא לדעת אם זה אורחיה או לא, לכאורה השאלה רק צריכה להיות אם כוונתה להזיק, אלא מכאן שהמגדיר של קרן הוא אם זה משונה ולא אם כוונתו להזיק.

ד. סתירות ברש"י בשאלת מגדיר 'קרן'

מקומות ברש"י שלמד שהמגדיר הוא כוונתו להזיק

לעיל ראינו ברש"י בסוגיין שלמד שמגדיר קרן הוא מה שכוונתו להזיק:

1. רש"י בד"ה "נגיפה" כתב "שדחפה בגופה והזיקה בכוונה".
2. רש"י בד"ה "רביצה" פירש: "שראתה כלים בדרך והלכה ורביצה עליהן כדי לשברן", מדויק ברש"י שלא די בכך שהרביצה משונה כדי לעשותה לתולדה דקרן, אלא צריך שיהיה ג"כ כוונה להזיק.
3. גם ברש"י ד"ה "בעיטה" שכתב "שבעטה ברגליה ושברה את הכלים ואהכי הווי תולדה דקרן דכוונתן להזיק כי קרן... מבואר שבגלל הכוונה להזיק היא תולדה דקרן.
4. כך מוצאים אנו גם ברש"י לדף י ע"א בד"ה "דש בנירו" שכתב: "שאם דש השור בנירו ונתכון לכך שהרי השורין מלומדין בדישה תולדה דקרן היא שכוונתה להזיק...".

מקומות ברש"י שהמגדיר הוא מה שמשונה

אולם במקומות אחרים מצאנו ברש"י שפירש אחרת:

1. במשנה בתחילת פרק שני, בדף יז ע"א פירש רש"י בד"ה "היתה מבעטת": "שינוי הוא זה ותולדה דקרן הלכך חצי נזק ותו לא".
2. על המשנה בדף יט ע"ב בדין "אכלה כסות או כלים משלם חצי נזק" פירש רש"י בד"ה "משלמת ח"נ" - "דמשונה היא".
3. שם בד"ה "אסלא חצי נזק" פירש רש"י: "דמשונה הוא".

אולם מעניין ששם בדף יט ע"ב באמצע הסוגיה, בין שני ד"ה של רש"י הנ"ל בהם כתב שקרן היא משונה פירש בד"ה "שונרא דאכל תמרי" מדוע על כסות וכלים משלם רק ח"נ:

"...אבל כסות וכלים אפילו ע"י הדחק לאו אורחיה למכלינהו אלא מתכון להזיק" ולא כתב כטעמו בד"ה "אכלה" שזה בגלל שמשונה הוא.
ויל"ע מה פשר כל הסתירות ברש"י בשאלת מגדיר האב 'קרן'.

ה. עוד קשיים בפירוש רש"י בסוגייתנו

1. רש"י בד"ה "בעיטה" כתב: "שבעטה ברגליה ושיברה את הכלים ואהכי הוו תולדה דקרן דכוונתן להזיק כי קרן, ואין הנאה להיזקה כי קרן ואין הזיקו מצוי תדיר והלכך הוו כי קרן דכל אימת דלא הועדה בבי"ד ג"פ בכך אינה משלמת נזק שלם".

והנה לאחר שכתב רש"י מה הדמיון לקרן, לכאורה הוסיף לבאר למה אין זה שייך לשאר אבות וכתב של"ה שן כי אין הנאה להיזקה ואין זו רגל כי אין היזקה מצוי, ותמוה, מה ראה רש"י צורך לומר ולבאר שאינו שייך לשאר אבות לאחר שאמר ששייך לקרן? וא"ת שזה נחוץ לעצם הגדרת קרן, הרי שקשה מדוע כדי להגדיר את קרן לא די בהגדרה חיובית שנתן בכך שכוונתה להזיק, אלא צריך להוסיף גם הגדרות שליליות שבעיטה אינה דומה לשן ולא לרגל?

2. והנה, כאשר הגמרא אומרת שרביצה ובעיטה אינן תולדות דרגל בגלל שאין היזקן מצוי מבאר רש"י בד"ה "הני אין הזיקן מצוי": "הלכך תולדה דקרן הן דאין הזיקו מצוי ואין הנאה להיזקו ומשלמי חצי נזק כקרן", רש"י פותח דבריו בכך שהם תולדת קרן ולא שאינן רגל, אולם רש"י כלל לא מזכיר את ההגדרה החיובית של קרן, מה שכוונתה להזיק אלא רק את השליליות מדוע אינה כשן ורגל, ומזה שרש"י לא כתב את עצם ההגדרה החיובית נראה שדי במה שכתב ושבוזה עצמו ביאר למה הן קרן, וזה דבר שקשה להבינו ודורש הסבר.

3. עו"ק, דרש"י מבאר למה בעיטה היא קרן לא רק כי כוונתה להזיק אלא גם מפני שאין היזקה מצוי. מדויק בו שאם היה הזיקה מצוי, אף שגם כוונתה להזיק לא הייתה קרן אלא רגל, אולם רש"י בדף ג ע"א ד"ה "ומאי שנא שן" כתב: "...כל היזק דרך הילוך שלא בכונה הוי תולדה דרגל דהיזקו מצוי ואין כוונתו להזיק", מדויק בו שאם כוונתו להזיק, אע"פ

שההיזק מצוי, לא יהיה זה רגל אלא קרן, ההיפך ממה שמבואר ברש"י אצלנו. גם ברש"י ד"ה "תנא אבות" בדף יז ע"ב מבואר כרש"י בדף ג.

ו. האם חלוקים האמוראים בהגדרת קרן

פתרון הרש"ש - מחלוקת הסוגיות בהגדרת קרן

דברי תוספות לגבי כלבא דאכל אימרי למ"ד ממונא

הרש"ש כאן מבאר וכותב: "...ופרש"י ז"ל י"ל דלמ"ד פלגא נזקא ממונא פירש כן וע"ד פי' תוספות שם טו ב ד"ה "והשתא" והכריחו הא דאמר לקמן הני נמי כוונתן להזיק...".

הרש"ש מפנה לתוספות בדף טו ע"ב בסוגיית "כלבא דאכל אימרי משונה הוא ומשלם ח"נ" בד"ה "והשתא" שכתבו: "נראה דדוקא למ"ד פלגא דנזקא קנסא, אבל למ"ד פלגא דנזקא ממונא לא מיחייב כלל, דמהי תיתי דמקרן לא אתיא דקרן אורחיה הוא דסתם שוורים לאו בחזקת שימור קיימי והאי משונה הוא דלאו אורחיה דכלבא למיכל אימרי רברבי, אבל למ"ד פלגא נזקא קנסא הוי תולדה דקרן דתרווייהו משונים הם אע"ג דקרן כונתו להזיק".

אומרים תוספות שרק למ"ד פ"נ קנסא יהיה חייב על כלבא דאכל אימרי כי לדידו הגדרת קרן היא נזק משונה, משא"כ למ"ד פ"נ ממונא, מבואר בהם, שהגדרת קרן לדידו איננה נזק משונה, שהרי לדידו נזק של קרן אורחיה הוא.

ומה תהיה לדידו הגדרת קרן? למד הרש"ש שמה שכוונתו להזיק היא ההגדרה, שהרי זוהי ההגדרה שמצינו במק"א, ועל פיו הולכת סוגייתנו.

האם למ"ד פ"נ ממונא נזק משונה לא יכול להיות קרן

יל"ע על דרך התוספות הזה מהמשנה בדף יט ע"ב שאומרת שאם אכלה כסות או כלים משלם ח"נ והרי אכילת כסות וכלים זהו נזק משונה דאינה אוכלת אותן להנאתה ואיך יבאר את המשנה המ"ד פ"נ ממונא? הרי חזינן מהמשנה שאף נזק בשינוי הוא קרן.

צ"ל פשוט, בכסות וכלים יש הרי כוונה להזיק ולכן אף שזה משונה אין זה גורע, ז"א, אין להבין שכל אימת שזה משונה זה מפקיע מתורת קרן, אף שסיבת החיוב שהיא כוונתה להזיק קיימת, אין להבין כך, שינוי אמנם איננו סיבה לעשותו לקרן אך גם איננו סיבה

למנוע שם קרן, לכן בכלבא דאכל אימרי שם אין כוונה להזיק שהרי בא לאכול, אלא רק משונה, משונה אינו סיבה לעשותו קרן, אך באכלה כסות או כלים הרי כוונתה להזיק ויש סיבה לעשותה קרן, ומה שזה משונה אינו גורע.

עוד י"ל דאף אם נלמד שהמשונה לדידו גורע ומקלקל מלהיות קרן ולא רק שאינו סיבה חיובית אפ"ל כשיטמ"ק בדף טו שדווקא כלבא דאכל אימרי שהוא מאד משונה, גורע למ"ד ממונא, אך אכלה כסות או כלים שאינו כ"כ משונה לא גורע וחייב כי כוונתו להזיק.

ביאור רש"י עפי"ז

אומר הרש"ש שרש"י למד כתוספות הנ"ל שלמ"ד פ"נ ממונא קרן היא נזק שנעשה כדרכו ולפיו הגדרת קרן איננה יכולה להיות נזק משונה אלא כוונתו להזיק, ולשיטתם יוצא שנחלקו שני האמוראים בהגדרת קרן, למ"ד פ"נ ממונא הגדרת קרן היא כוונתו להזיק ואילו למ"ד קנסא הגדרתה היא משונה. לפי"ז, אומר הרש"ש, רש"י ביאר את הסוגיה בדף ב ע"ב רק לפי המ"ד פ"נ ממונא והוכרח לפרש את הסוגיה כמוהו כי הגמרא אומרת אצלנו מפורש שקרן כוונתו להזיק, אולם בד"כ מפרש רש"י את הסוגיות כמ"ד פ"נ קנסא שכך ההלכה ולפיו הגדרת קרן היא מה שמשונה.

נרחיב מעט בניסיון התירוץ הזה.

סיוע לדברי הרש"ש שסוגיין רק כמ"ד ממונא

הרש"ש, כאמור, כתב שההכרח של רש"י לפרש את סוגיין כמ"ד פ"נ ממונא הוא שהגמרא אומרת אצלנו מפורש שקרן כוונתו להזיק, אולם ניתן לומר שדבר נוסף עמד מול עיני רש"י בשעה שבא לפרש את הסוגיה למ"ד זה והוא שבעל הסוגיה כאן הוא רב פפא שאת דבריו יש מהן לאו כיו"ב" באה הגמרא לפרש והרי ר"פ הוא המרא דשמעתתא בדף טו שפלגא ניזקא ממונא.

בכך יש להעיר על המהרש"א במהדו"ב לדף טו ע"ב גבי כלבא דאכל אימרי שג"כ התקשה כיצד הגמרא אצלנו אומרת "מה לקרן שכוונתה להזיק" והרי איכא נמי קרן שאין כוונתה להזיק ככלבא דאכל אימרי וכתב "ודוחק לומר דכל הך סוגיא דלעיל אזלא כמ"ד פלגא נזקא ממונא" ולהנ"ל אין זה דוחק שהרי זוהי באמת שיטת ר"פ שהסוגיה מבררת את דבריו.

לפי"ז אף נבין את ששאלנו מדוע בדף יט ע"ב שם ביאר רש"י בסוגיה פעמיים שהגדרת קרן היא משונה ואילו בביאור המימרא "האי שונרא דאכל תמרי" לבדה שינה רש"י ופירשה מצד הגדרת קרן ככוונה להזיק, אף שבאותה סוגיה קודם לכן ולאחר מכן פירש מטעם משונה? להנ"ל יובן מאד וזה מהטעם הפשוט שאת המימרא הזו "האי שונרא דאכל תמרי" אמר רב פפא שהוא מרא דשמעתתא שפ"נ ממונא ולכן מימרא זו פירש רש"י כמו בדף ב ע"ב.

ז. קשיים בדרך הרש"ש

אולם מ"מ נראה שמהלך זה בביאור שיטת רש"י קשה מכמה וכמה טעמים:

1. ראשית, הבנת הרש"ש בפשט דברי תוספות שלפיה כאילו חלקו האמוראים בשאלה מה מגדיר את האב 'קרן' תמוהה היא, שהרי אם הוכרחנו לומר שלמ"ד פ"נ ממונא הגדרת קרן היא מה שכוונתו להזיק שהרי איננה משונה, מניין לגמרא לומר שלמ"ד פ"נ קנסא הגדרת קרן משתנית לנזק משונה? מדוע לא נאמר שגם לדידו הגדרת קרן היא כאשר כוונתו להזיק ואז באמת לא יהיה חייב על כלבא דאכל אימרי אע"פ שזה משונה כי אין כוונתו להזיק?

לכן נראה לבאר את תוספות הנ"ל באופן אחר, כפי שנבאר בע"ה בהמשך השיעור.

2. גם אם נלמד כרש"ש בהבנת דברי תוספות, נראה שרש"י חולק על תוספות בזה. שיטת תוספות בנויה על כך שמ"ד פ"נ ממונא סובר שקרן דרכה להזיק ואינה משונה כלל והרי למדנו שרש"י חולק על עניין זה.

כבר הרחבנו בזה בעבר שנחלקו רש"י ותוספות בשאלת הסברא לחיוב קרן מחוברת נ"ש בתחילה, כשיסוד המחלוקת הוא בפירוש מ"ד פ"נ ממונא.

תוספות בתחילת דף ב ע"ב וכן בדף ה ע"ב למדו שמ"ד 'קרן עדיפה' הסובר שאפשר ללמוד קרן מ'בור וחד מהנך' הוא המ"ד שפ"נ ממונא והוא סובר שבאמת ניתן ללמוד קרן משו"ר שהרי קרן דרכו להזיק כשו"ר. מעצם זה שסברו שניתן ללמוד קרן משו"ר למ"ד ממונא, מוכח שלמדו שאין בין קרן לשו"ר הפרש כלל בדרגת האורחיה, שהרי אם היה הפרש א"א היה ללמוד קרן משו"ר. כך גם ניתן לדייק מתוספות בדף מה ע"ב ד"ה "בחזקת"

שכתבו שמ"ד פ"נ קנסא סובר שקרן 'אין דרכו להזיק כמו שן ורגל', משא"כ, מדויק בדבריהם, שמ"ד פ"נ ממונא סבר שדרכו להזיק כמו שו"ר.

אולם רש"י בדף ה ע"ב בד"ה "ולמאן דאמר" אומר על הדעה שאפשר ללמוד קרן מ'בור וחד מהנך" שלא איתפרש היכא נמצאת אותה דעה, היינו מיהו המ"ד שלמד ש"קרן עדיפה", א"כ, סובר רש"י שאינו המ"ד פ"נ ממונא ובאמת אף הוא לא יכול ללמוד קרן מבור וחד מהנך כיוון שקרן פחות דרכה להזיק משו"ר.

את דבריו האיר רש"י בכתובות דף מא ע"א שם כתב בדעת המ"ד פ"נ ממונא שהבהמה רגילה להזיק נזק דלאו אורחיה. בד"ה "לאו בחזקת שימור" כתב: "...אלא מזיקין אפילו ניזקא דלאו אורחיה..." , דהיינו אף שבאמת הנזק משונה אף למ"ד פ"נ ממונא, אולם הבהמה עלולה לעשות דברים משונים.

אגב, יש להבין את שיטת רש"י, סו"ס האם זה משונה או לא משונה? משהו באמצע? עיין לקמן.

'נחלת-דוד' בדף ד מביא ראייה לרש"י, מכך שהגמרא שם שואלת איך מה שכתוב "שדרכן להזיק" מתקיים בשור ומתרצת במועד, משמע שבתם פשוט לה שאין דרכו להזיק ולא חילקה הגמרא בין המ"ד שפ"נ ממונא למ"ד שפ"נ קנסא, משמע שאף למ"ד פ"נ ממונא אין דרכו להזיק.

א"כ, אם רש"י כאמור חולק על הבסיס של תוספות שלמדו שהמ"ד פ"נ ממונא לא יכול לקבל שקרן הינה נזק משונה, הרי שרש"י לא יסכים עם תוספות שצריך למצוא לאותו מ"ד מגדיר חדש לקרן.

3. גם מכך שרש"י סתם ולא כתב שדין כלבא דאכל אימרי שמשלם ח"נ נכון רק למ"ד פ"נ קנסא, נראה שלמד שהדין נכון לכו"ע (וצ"ל לרש"י שמה שהגמרא אומרת "השתא דאמרת פ"נ קנסא, זה מפני שלמ"ד פ"נ ממונא יוכל לגבות בבבל וכ"פ הריטב"א שם).

4. במשנה בדף יט למד רש"י ש'אכלה מצידו הרחבה משלמת מה שהזיקה': "כדין קרן תם ח"נ ומועד נ"ש". א"כ למד רש"י שחייב מטעם 'קרן' כי האכילה מצידו הרחבה היא שינוי (וכוונתו ב"כדין קרן" אע"פ שלפיו זה ממש קרן, לומר שאין כוונת המשנה באומרה "מה שהזיקה" לנזק שלם כפי שניתן היה ללמוד, אלא כפי שקרן משלמת על כל מה שהזיקה,

ומכאן סעד להבנה שתשלום ח"נ הוא על כל הנזק ולא רק על חצי מהנזק ונפק"מ מזה תהיה שלא לומר שעל חצי הנזק האחר שעליו כביכול לא שילם ישלם מה שנהנית ודו"ק). חזינן לפיו שיש משנה מפורשת שאומרת שאכילה משונה היא קרן בלא שיש כוונה להזיק ולכאורה קשה שהרי גם המ"ד פ"נ ממונא צריך להסכים למשנה והרי שם זה משונה ללא כוונה להזיק אלא לאכול! אע"כ רואים שאף למ"ד פ"נ ממונא מגדיר קרן זהו נזק משונה. אמנם ניתן להידחק ולומר שרש"י כתב את ביאורו שם להלכה שקיי"ל פ"נ קנסא ולא למ"ד ממונא, אך המ"ד ממונא יבאר כרש"י בגמרא שם שהחיוב על אכילה מצידי הרחבה הוא מטעם שהוי שן בחה"נ.

אולם נוח יותר לומר שרש"י ביאר את המשנה בדף יט ע"ב ככו"ע וא"כ נוח לומר שסבר רש"י שאף המ"ד ממונא מחייב על נזק משונה, ודוחק לחלק בדרגות השינוי ולומר ששם זה פחות שינוי מכלבא דאכל אימרי, או לחלק בין שינוי במאכל שאוכל לבין שינוי רק במקום האכילה.

על תוספות עצמם ל"ק מהמשנה שם דהם יבארו שהמשנה מחייבת מדין שן ולא מדין קרן, כמו שבאמת כתבו שם תוספות בדף כא.

5. עדיין קשה לפי דרכו של הרש"ש, אף שהתבאר מדוע רש"י בדף ב ע"ב למד את הסוגיה מצד כוונה להזיק, אולם מדוע במק"א אין אחידות ברש"י? והנה כבר ביארנו מדוע בדף יט ע"ב בד"ה "שונרא דאכל תמרי" פירש רש"י בתחילה מצד שינוי ואח"כ פירש מצד כוונה להזיק ושוב חזר ופירש מטעם שינוי, ואמרנו כי בעל המימרא האמצעית הוא ר"פ, אולם מדוע רש"י בדף י ע"א בד"ה "דש בנירו" פירש מצד כוונה להזיק? לכן ננסה לומר דרך יישוב שונה ונבחן גם אותה.

ח. 'מהפך' בסוגיות בדף ה ע"ב בשאלת הגדרת קרן

דרך ליישב הסתירות עפ"י מהלך הגרי"ז

עסקנו בעבר באריכות בדרכו של הגרי"ז לפיה "הצד השווה" שמעלה הגמרא בדף ה ע"ב הוא היסוד הכללי המחייב לכל האבות כולם, ואף כשהגמרא אומרת שהכתיבה בתורה של כל אב בנפרד באה "להלכותיהן" אינה חוזרת בה מכך שהסיבת החיוב היא התכונה

הכללית, אלא הייחוד של כל אב בכתבתו הינה רק לצורך הפטורים המיוחדים שיש לכל אב מצ"ע.

לפי"ז ניתן היה לומר שהסוגיות בגמרא עד לדף ה ע"ב, קודם בירור הגמרא שכל האבות יכולים להילמד מהצד השווה, מחפשות ומוצאות בכל אב וייחודו את סיבת חיובו שלו, אולם לאחר הסוגיה בדף ה ע"ב שבה התברר, כאמור, שאי"צ לכתוב את הפרשיות של כל אב כדי לדעת את חיובו, אלא די בבור וחד מהנך, הרי שאת החיוב בכולם יודעים אנו מהצד השווה שדרכן להזיק ומה שבעינן לפרשה בכ"א זה לחדש את הפטורים שבכל אחד.

א"כ, בסוגיות שעד דף ה ע"ב הגמרא מחפשת את מגדיר כל אב, מגדיר כזה שיוכל להיות הסיבה המחייבת לו, שהרי חשבה הגמרא שסיבת החיוב בכל אב היא הגדרתו הייחודית, וא"כ הגדרת קרן שתהווה הסיבה המחייבת לה לא יכולה להיות מה שהיא משונה, שכן שינוי אינו סיבת חיוב אלא סיבת פטור, אולם זה שכוונתה להזיק יכול להיות סיבת חיוב, לכן הגמרא למדה בסוגיות הראשונות במסכת שכוונתו להזיק הוא מגדיר הקרן ובהתאם לכך פירש רש"י כך בדף ב ע"ב.

אולם לאחר הסוגיה בדף ה ע"ב בה למדנו שהסיבה המחייבת היא העניין הכללי שבכל האבות שדרכן להזיק, הרי שמגדיר כל אב אינו הסיבה המחייבת שלו אלא מגדיר האב כך שיהיה בו את הפטור המיוחד שלו ובקרן הלכותיה המיוחדים זה פטור מח"נ, לכן מאז דף ה ע"ב כותב רש"י שעניין השינוי בנזק הוא מגדיר הקרן, שמגדיר זה בא לציין לא מדוע חייב על קרן, אלא מה המאפיין שלה כך שהתורה מקילה בה לומר שמשלמת רק ח"נ.

דיוק ברש"י כמהלך זה

כאשר נתבונן במקומות השונים בהם רש"י הגדיר את קרן כנזק משונה, נראה שלעולם רש"י מצרף לזה את עניין תשלום הח"נ או שכותב זאת כלפי עניין הח"נ המוזכר בגמרא כגון:

1. במשנה בתחילת פרק שני בדף יז ע"א פירש רש"י בד"ה "היתה מבעטת": "שינוי הוא זה ותולדה דקרן הלכך חצי נזק ותו לא".

2. על המשנה בדף יט ע"ב בדין "אכלה כסות או כלים משלם חצי נזק" פירש רש"י בד"ה "משלמת ח"נ" - "דמשונה היא".

3. שם בד"ה "אסלא חצי נזק" פירש רש"י: "דמשונה הוא".

בדבריו בדף יז "הלכך חצי נזק ותו לא" בולט הדבר שהעובדה שהנזק משונה אינה סיבה למה חייבים על קרן, אלא למה חייבים רק ח"נ ולא נ"ש.

קושי על מהלך זה

מהלך זה אינו חף מקשיים כגון:

1. רש"י ד"ה "דש בנירו" למרות שנכתב בדף י בכ"ז מגדיר את קרן מצד כוונתו להזיק, "תולדה דקרן היא שכוונתה להזיק", כמו"כ ראינו שגם בדף יט ע"ב עצמו בד"ה "שונרא" כתב רש"י "אבל כסות וכלים אפילו ע"י הדחק לאו אורחיה למכלינהו אלא מתכון להזיק".

2. מהלך זה הוא כאמור עפ"י דרך הגרי"ז אולם ראינו שאף שכאמור רק בדף ה ע"ב אמרה הגמרא של"צ לכתוב את הפרשיות כדי לחייב אלא רק להלכותיהן, בכ"ז הגרי"ז רצה לבאר עפ"י זה את הגמרא בדף ב כשביאר את שאלתה "הכא מאי" לשיטת הרי"ף. רואים מהגרי"ז עצמו שאף שרק בדף ה ע"ב מתחדש עניין זה, אולם הרי זה כבר ידוע מהמשנה שכתבה את הצד השווה.

3. את הסתירות ברש"י לא נוכל לבאר עפ"י שכן מרש"י לדף ה ע"ב רואים שלא כגרי"ז אלא שיש מחייב אחר בכל אב.

א"כ, נמשיך וננסה לומד הגדרה אחרת.

ט. הגדרת האב בקרן תמה שונה מהגדרת קרן מועדת

מהלך עפ"י הראב"ד

הרשב"א לדף כח ע"ב בד"ה "אדם חייב" הביא: "והראב"ד ז"ל הקשה לרב דמחייב על המים משום שורו (היינו אסו"מ) מנא תיתי, אי משום שן הא אין הנאה להזיקו, ואי מרגל שאני רגל שדרכה לילך ולהזיק... ואי מקרן מועדת שאני התם שכוונתה להזיק ואי מקרן תמה לא ליחייב אלא ח"נ?"

יש לעיין מדוע הראב"ד מצא חוסר דמיון בין אסו"מ לקרן בכך שקרן כוונתה להזיק, רק בקרן מועדת ולא בקרן תמה שלגביה מצא חוסר דמיון אחר, בתשלום? והרי גם קרן תמה כוונתה להזיק וכמו שתוספות בדף ג ע"ב ד"ה "משוררו" לא חילקו.

אלא, ע"כ מבואר בראב"ד שרק קרן מועדת כוונתה להזיק ולא קרן תמה, מדוע? כנראה שלמד שכוונה להזיק קיימת רק כאשר דרך הבהמה להזיק, אולם כאשר בהמה מזיקה באופן משונה וזה כשיגעון שאחז בה לא ניתן לראות בדבר כזה "כוונה".

לפי"ז היה ניתן לומר שהגדרת קרן תמה שונה היא מהגדרת קרן מועדת, ובייחוד לפי מה שראינו ברשב"א בדף ג שקרן תמה וקרן מועדת הינן באמת שני אבות שונים וא"כ נאמר שלכל אחד מהם תהיה הגדרה שונה: הגדרת קרן מועדת שעושה מתוך אורחיה ולא בשינוי ("כיוון דאייעד אורחיה הוא") הינה כוונה להזיק, ואילו הגדרת קרן תמה שלא פועלת מתוך רגילות ולא ניתן לראותה כמכוונת, היא, משונה.

מרש"י לא נראה כך

אולם הקושי בזה הוא דברי רש"י בד"ה "בעיטה" שמוכח שדיבר על קרן תמה שהרי כתב "והלכך הווי כי קרן דכל אימת דלא הועדה בבי"ד ג פעמים בכך אינה משלמת נזק שלם" ובכ"ז הגדיר אותה מצד הכוונה להזיק וא"כ שלא כראב"ד.

כמו"כ דחוק מסברא לומר שישנן הגדרות שונות לשני סוגי הקרן.

עד עתה לא עלה בידנו לפתור וליישב את העניין, בע"ה בשיעור הבא ננסה לענות ולבאר דבר דבור על אופניו.